

Ανταγωνιστικότητα, κοινωνική πολιτική και απασχόληση: στρατηγικές επιλογές πολιτικής

Ηλίας Κικίλιας

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Περίληψη

Η επιβίωση της χώρας μας και η σταδιακή οικονομική και κοινωνική ανάκαμψή της εξαρτώνται από τη στρατηγική που θα χαράξει εντός ενός γεωοικονομικού και γεωπολιτικού πλαισίου που ορίζεται από τον εντατικό ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, την αυξανόμενη διεθνή κινητικότητα του παραγωγικού και του χρηματικού κεφαλαίου και τη συμμετοχή της στην Ευρωζώνη, που περιορίζει, αναγκαστικά, τα διαθέσιμα εργαλεία πολιτικής. Η στρατηγική αυτή απαιτείται να εστιάζει: (α) σε μια εθνική πολιτική αναδιάρθρωσης της πραγματικής οικονομίας, μέσω μιας Νέας Βιομηχανικής Πολιτικής, (β) στην αύξηση της συμμετοχής του διεθνούς τομέα της οικονομίας τουλάχιστον στο επίπεδο του 1/3 του ΑΕΠ, (γ) στην αντιμετώπιση της εκρηκτικής ανεργίας μέσω της διεύρυνσης της απασχόλησης στον εσωτερικό τομέα της οικονομίας, υπό την προϋπόθεση της διατήρησης μιας βιώσιμης αλλά δυναμικής ισορροπίας μεταξύ των δύο τομέων, και (δ) στον σχεδιασμό και την εφαρμογή συγκροτημένων, συνεπών και συντονισμένων πολιτικών που αφορούν κυρίως στη λειτουργία των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών, στη δομή του φορολογικού συστήματος, στον χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής, τη λειτουργία του δημόσιου τομέα, στις ρυθμίσεις των εργασιακών σχέσεων και το σύστημα συλλογικής διαβούλευσης, καθώς και στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.

Η ενίσχυση της απασχόλησης απαιτεί ένα συγκροτημένο σχέδιο δομικών αλλαγών και μεταστροφών πρωτίστως στον χαρακτήρα της κοινωνικής και της φορολογικής πολιτικής, συμβατών με την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Οι στρατηγικές προτεραιότητες στο πεδίο αυτό είναι: (α) η μεταστροφή του χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής και η επέκταση του τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών μέσω συμπράξεων του δημόσιου, του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα της οικονομίας, και (β) η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης για τους χαμηλόμισθους και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, που θα συμβάλει σημαντικά στη ριζική καταπολέμηση της μαύρης εργασίας.

Κοινές προκλήσεις, διαφορετικές απαντήσεις

Η υπεράσπιση της οικονομικής βιωσιμότητας σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποιημένων αγορών προϊόντων και κεφαλαίων απαιτεί δύσκολες πολιτικές και κοινωνικές προσαρμογές σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες. Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν είναι αναγκαίο οι διευθετήσεις αυτές να απειλήσουν την πολιτική νομιμοποίηση των αντίστοιχων επιλογών καταστρατηγώντας τις αξίες και τις δεσμεύσεις για πλήρη απασχόληση, κοινωνική ασφάλεια, ισότητα και ισοπολιτεία.

Οι επιλογές πολιτικής των ανεπτυγμένων χωρών περιορίζονται σε σημαντικό βαθμό τόσο από τον εντατικό ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών όσο και από την αυξανόμενη διεθνή κινητικότητα του παραγωγικού και του χρηματικού κεφαλαίου. Οι δυο αυτοί περιορισμοί είναι αυστηρότεροι για τα μέλη της Ευρωζώνης σε σύγκριση με χώρες που διατηρούν τον πλήρη έλεγχο της νομισματικής και της συναλλαγματικής τους πολιτικής. Όλα τα ανεπτυγμένα κράτη, ωστόσο, υπόκεινται στους οικονομικούς περιορισμούς μιας ενοποιημένης παγκόσμιας οικονομίας που καθιστά την «αυτάρκεια» μια μη βιώσιμη επιλογή, ακόμη και για μεγάλες μεμονωμένες οικονομίες ή οικονομικές ενώσεις, όπως είναι η ευρωπαϊκή. Ακόμη και περιορισμένες στρατηγικές προστατευτισμού στις αγορές θα προκαλέσουν μαζικά οικονομικά αντίποινα, ενώ οι υπερευσταθιστές και εύθραυστες αγορές κεφαλαίου τιμωρούν τις «επισφαλείς» δημοσιονομικές πολιτικές. Το ίδιο ισχύει και για τις ρυθμίσεις και τις φορολογικές πολιτικές που θεωρούνται ότι μειώνουν τις αποδόσεις του επενδυμένου κεφαλαίου σε σύγκριση με τις εναλλακτικές του επιλογές.

Η κύρια επίπτωση των παραπάνω είναι ότι οι επιμέρους χώρες υποχρεώνονται να συμμετέχουν σε έναν ανηλεή ανταγωνισμό σχετικά με τη φορολογία τους, τα συστήματα ρύθμισης της οικονομίας και λειτουργίας των αγορών, καθώς και τις μισθολογικές τους πολιτικές, προκειμένου να υπερασπιστούν και να επεκτείνουν τα εμπορικά τους μερίδια στις διεθνείς αγορές, την ελκυστικότητά τους στις διεθνείς επενδυτικές κινήσεις και τη δυνατότητά τους να αντλούν έσοδα από εξαιρετικά «κινητικές» φορολογικές βάσεις. Οι χώρες που αντιμετωπίζουν αυτές τις κοινές προκλήσεις, ωστόσο, διέπονται από τεράστιες διαφορές στη δομή και τον χαρακτήρα της απασχόλησης, της φορολογίας και του κοινωνικού κράτους. Οι διαφορές αυτές μπορούν να συστηματοποιηθούν και να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες που αντιστοιχούν σε διαφορετικά μοντέλα, το «Αγγλοσαξονικό», το μοντέλο της «Ηπειρωτικής Ευρώπης» και το «Σκανδιναβικό» μοντέλο, ανάλογα με τον χαρακτήρα και τη φύση των κρατικών πολιτικών και ιδιαίτερα της κοινωνικής πολιτικής.¹

Η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ των τριών αυτών μοντέλων αφορά στη διαχωριστική γραμμή μεταξύ αφενός των κοινωνικών λειτουργιών που αναλαμβάνει το κράτος και αφετέρου των λειτουργιών που αναλαμβάνονται από τις οικογένειες και τα άτομα μέσω της αγοράς. Στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας οι θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των τριών μοντέλων είναι οι εξής:

- ▼ Και στις τρεις ομάδες χωρών, το κράτος παρέχει κοινωνική βοήθεια –το λεγόμενο δίκτυο ασφάλειας– εξασφαλίζοντας τα στοιχειώδη της επιβίωσης για άτομα και οικογένειες που δεν έχουν άλλες πηγές εισοδήματος. Τα αντίστοιχα προγράμματα εφαρμόζονται παντού μέσω ελέγχου των μέσων διαβίωσης (means-tested), ενώ οι ικανοί προς εργασία ωφελούμενοι είναι υποχρεωμένοι να αποδεχθούν να απασχοληθούν αν υπάρξει αντίστοιχη προσφορά.
- ▼ Στα αγγλοσαξονικά κράτη πρόνοιας, εκτός από τους πάρα πολύ φτωχούς, όλοι είναι υποχρεωμένοι να συνεισφέρουν με ίδιους πόρους για τις περιόδους ανεργίας και συνταξιοδότησής τους. Το μικρό μέγεθος του κοινωνικού κράτους στην ομάδα αυτή αντανακλάται στα χαμηλά επίπεδα φορολογικών εσόδων και κοινωνικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ.

¹ Esping-Andersen, G. (1990), (1999). Κατά το δεύτερο ήμισυ του περασμένου αιώνα, οι κρατικές και κυρίως οι οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές των κρατών που εντάσσονται στις κατηγορίες αυτές διαμορφώθηκαν σε πολύ σημαντικό βαθμό από τις πολιτικές και κοινωνικές φιλοσοφίες αντίστοιχα των «φιλελεύθερων», των «χριστιανοδημοκρατικών» και των «σοσιαλδημοκρατικών» κομμάτων.

- ▼ Τα σκανδιναβικά και τα ηπειρωτικά κράτη πρόνοιας, αντίθετα, τείνουν προς την προστασία του εισοδήματος των μισθωτών μέσω παροχών ανεργίας συνδεδεμένων με τους μισθούς και δημόσιων συνταξιοδοτικών συστημάτων.
- ▼ Τα σκανδιναβικά κράτη, επιπλέον, αναλαμβάνουν την ευθύνη παροχής καθολικών κοινωνικών υπηρεσιών σε οικογένειες με μικρά παιδιά, ασθενείς, αναπήρους και ηλικιωμένους. Είναι αναμενόμενο ότι τα κράτη αυτά διακρίνονται από πολύ υψηλά επίπεδα φορολογικών εσόδων και κοινωνικών δαπανών ως ποσοστά του ΑΕΠ.
- ▼ Τέτοιου είδους υπηρεσίες παρέχονται τόσο στα αγγλοσαξονικά όσο και στα ηπειρωτικά κράτη πρόνοιας αλλά αποκλειστικά στα πλαίσια της κοινωνικής βοήθειας για τους πολύ φτωχούς.

Το κεντρικό ερώτημα είναι αν και πώς οι κοινές προκλήσεις αυτές επιδρούν στην απασχόληση και την κοινωνική πολιτική των ανεπτυγμένων χωρών και με ποιους συνδυασμούς πολιτικών τις αντιμετωπίζουν οι χώρες αυτές.

Ο διεθνής, ο εσωτερικός τομέας και τα πρότυπα απασχόλησης και κοινωνικής πολιτικής στις ανεπτυγμένες χώρες

Κατά τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες –δηλ. από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ως και πριν την έναρξη της πρόσφατης κρίσης– τα επίπεδα απασχόλησης² στις 21 πιο ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ³ κυμάνθηκαν γύρω στο 75% τη δεκαετία του 1970, 74% τη δεκαετία του 1980, 67% τη δεκαετία του 1990 και 66% την προηγούμενη δεκαετία.⁴ Μεταξύ των επιμέρους χωρών, ωστόσο, υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις, που την προηγούμενη δεκαετία εκτεινόταν από 80% στην Ελβετία ως χαμηλότερα από 60% στη διπλανή Ιταλία και τη χώρα μας.⁵

Ιδιαίτερα εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι –ενάντια στη συμβατική αντίληψη– αυτές οι μεγάλες διαφορές στα επίπεδα απασχόλησης δεν αντιστοιχούν με ανάλογα μεγάλες διαφορές στα επίπεδα του συνολικού φορολογικού βάρους (φόροι και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης ως % του ΑΕΠ), τα οποία στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας εκτεινόταν από σχεδόν 50% στη Σουηδία και τη Δανία ως κάτω του 30% στις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Ελβετία και την Αυστραλία.⁶ Τα επίπεδα απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού είναι υψηλά τόσο στις αγγλοσαξονικές χώρες, που διακρίνονται από χαμηλά επίπεδα φορολογικών βαρών, όσο και στις σκανδιναβικές χώρες με τα πολύ υψηλά φορολογικά βάρη. Αντίθετα, οι ηπειρωτικές ευρωπαϊκές χώρες με τα ενδιάμεσα φορολογικά έσοδα διακρίνονται από μέσα ή χαμηλά επίπεδα απασχόλησης.⁷

Το ερώτημα είναι πώς σχετίζεται η διεθνής ανταγωνιστικότητα με τις διαφορές στα επίπεδα και τα υποδείγματα απασχόλησης και κοινωνικής πολιτικής. Για την προσέγγιση αυτή, είναι χρήσιμη η διάκριση της οικονομίας και της απασχόλησης σε δύο τομείς: (α) τον τομέα των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών που είναι εκτεθειμένος στον διεθνή ανταγωνισμό, και (β) τον τομέα που αφορά προϊόντα και υπηρεσίες που παράγονται και καταναλώνονται σε εθνικό επίπεδο.

² Πιστεύουμε ότι, το επίπεδο απασχόλησης του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας είναι ένας καταλληλότερος δείκτης επιτυχίας ή αποτυχίας της αγοράς εργασίας, σε σύγκριση με το ποσοστό ανεργίας.

³ Αυστραλία, Καναδάς, Ιρλανδία, Ν. Ζηλανδία, Ην. Βασίλειο, ΗΠΑ (αγγλοσαξονικές), Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, (ηπειρωτικές), Δανία, Φινλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, (σκανδιναβικές), Ιαπωνία και Ελβετία.

⁴ OECD, StatExtracts, Labour force statistics.

⁵ Eurostat, Labour force survey statistics.

⁶ OECD, StatExtracts. Revenue statistics.

⁷ Μια απλή στατιστική άσκηση υποδεικνύει ότι ο αντίστοιχος συντελεστής συσχέτισης είναι -0,23 (βλ. σχετικό Πίνακα).

Παρά το γεγονός ότι τις τέσσερις προηγούμενες δεκαετίες τα μέσα επίπεδα απασχόλησης στον «διεθνή» τομέα των ανεπτυγμένων χωρών έχουν μειωθεί σημαντικά στις 21 ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, η σχετική σταθερότητα της συνολικής απασχόλησης οφείλεται στη σημαντική αύξηση των θέσεων εργασίας στον «εσωτερικό» ή «προστατευμένο» από τον διεθνή ανταγωνισμό τομέα της οικονομίας τους (Scharpf, F.W., 2000). Η μείωση του μεριδίου της απασχόλησης στον διεθνή τομέα των ανεπτυγμένων χωρών αποδίδεται συνήθως είτε στην ταχύτερη αύξηση της παραγωγικότητας σχετικά με τη ζήτηση, η οποία επιταχύνεται από την τεχνολογική πρόοδο και την παγκοσμιοποίηση των μεταφορών, τηλεπικοινωνιών και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, είτε και στη μεταφορά παραγωγικών αλυσίδων σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, ενώ τα επίπεδα απασχόλησης στον διεθνή τομέα της οικονομίας διαφέρουν πολύ σημαντικά μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών, οι διαφορές αυτές δεν συσχετίζονται συστηματικά με τις διαφορές στα συνολικά φορολογικά βάρη που επιβάλλουν οι διάφορες χώρες. Χώρες υψηλών φόρων, όπως η Δανία, η Νορβηγία και η Φινλανδία και χώρες ενδιάμεσου επιπέδου φόρων, όπως η Γερμανία και η Ολλανδία, απασχολούν μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού τους στους διεθνείς τομείς των οικονομιών τους σε σχέση με χώρες χαμηλής φορολογίας, όπως οι ΗΠΑ.⁸ Αντίστροφα, στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας στον διεθνή τομέα της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας απασχολούνταν 10% του πληθυσμού περισσότερο από την Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι επέβαλλαν το ίδιο φορολογικό βάρος στο ΑΕΠ.⁹ Με άλλα λόγια, τα διευρυμένα κοινωνικά κράτη και τα υψηλά φορολογικά βάρη που απαιτούνται για να τα χρηματοδοτήσουν, δεν υπονομεύουν αναγκαστικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα μιας χώρας.

Το επίπεδο και ο ρυθμός έντασης της παγκοσμιοποίησης σημαίνει ότι, οι εσωτερικοί τομείς της οικονομίας εκτείνονται μόνο εκεί όπου οι υπηρεσίες που παράγονται και καταναλώνονται τοπικά μπορούν να αποφύγουν τον διεθνή ανταγωνισμό. Παρά το γεγονός ότι σε μερικούς από τους κλάδους αυτούς ενυπάρχουν θύλακες υψηλής παραγωγικότητας και απαιτήσεων σε δεξιότητες, στην πλειονότητά του ο τομέας αυτός χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας, δεξιοτήτων και μισθολογικών απολαβών. Οι διαφορές μεταξύ των ανεπτυγμένων κρατών ως προς τα επίπεδα απασχόλησης στον τομέα αυτό είναι πολύ μεγάλες –πάνω από 40% στις αγγλοσαξονικές και τις σκανδιναβικές χώρες και από 30%-35% στις ηπειρωτικές¹⁰ – ενώ το συνολικό φορολογικό βάρος της οικονομίας δεν φαίνεται να έχει οποιαδήποτε σχέση με τις διαφορές αυτές.¹¹ Χώρες με χαμηλό, ενδιάμεσο ή υψηλό μερίδιο φορολογικού βάρους στο ΑΕΠ επιτυγχάνουν υψηλή και πολύ υψηλή απασχόληση στον εσωτερικό προστατευμένο τομέα της οικονομίας τους.

Οι υπηρεσίες, όμως, που παρέχουν οι προστατευμένοι κλάδοι των οικονομιών είναι δυνατόν είτε (α) να χρηματοδοτούνται και να παρέχονται από το κράτος, είτε (β) να χρηματοδοτούνται από το κράτος αλλά να παρέχονται από την ιδιωτική οικονομία, είτε (γ) η χρηματοδότηση και παροχή τους να εξαρτάται αποκλειστικά από τον ιδιωτικό τομέα. Δεδομένου ότι δεν υπάρχουν στατιστικά δεδομένα για θέσεις εργασίας που χρηματοδοτούνται από κρατικούς ή ιδιωτικούς πόρους, φαίνεται να ισχύει μια σημαίνουσα αρνητική συσχέτιση μεταξύ του συνολικού φορολογικού βάρους και της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα των οικονομιών ($\Sigma\Sigma = -0,42$).

Στο σκανδιναβικό μοντέλο κοινωνικού κράτους, χρησιμοποιούν τα υψηλά επίπεδα φορολόγησης για να χρηματοδοτήσουν υπηρεσίες που παρέχονται κατά κύριο λόγο από το κράτος, με συνέπεια ένα επίσης υψηλό επίπεδο απασχόλησης στον δημόσιο τομέα. Το αποτέλεσμα είναι η μείωση της ζήτησης για αντίστοιχες υπηρεσίες από τον ιδιωτικό τομέα, το κόστος των οποίων είναι, επίσης, αυξημένο λόγω της υψηλής φορολογίας και των «ισοπολιτικών» (egalitarian) μισθολογικών πολιτικών. Στα αγγλοσαξονικά κράτη, αντίθετα, όπου αντίστοιχες υπηρεσίες παρέχονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις και μη-κερδοσκοπικούς οργανισμούς και χρηματοδοτούνται από τους πελάτες τους, είτε άμεσα είτε μέσω της ιδιωτικής ασφάλισης, τα υψηλά επίπεδα απασχόλησης

⁸ Ο συντελεστής συσχέτισης είναι -0,27 (βλ. σχετικό Πίνακα).

⁹ Οι εκτιμήσεις για τα επίπεδα απασχόλησης στους δύο τομείς στηρίζονται σε υπολογισμούς του συγγραφέα με βάση τα δεδομένα από το OECD STAN Database for Structural Analysis.

¹⁰ Είναι σημαντικό να τονιστεί, ωστόσο, ότι η χαμηλή ή πολύ χαμηλή απασχόληση στον προστατευμένο τομέα των ηπειρωτικών χωρών, συνυπάρχει με ενδιάμεσα επίπεδα φορολογικών βαρών (36% του ΑΕΠ στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας).

¹¹ Ο συντελεστής συσχέτισης είναι -0,08 (βλ. σχετικό Πίνακα).

στους εσωτερικούς προστατευμένους κλάδους, οφείλονται στην απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, αφού τα χαμηλά φορολογικά βάρη και οι υψηλές εισοδηματικές ανισότητες επιτρέπουν την επέκταση της ιδιωτικής ζήτησης, ενώ τα χαμηλά μη-μισθολογικά βάρη σε συνδυασμό με την υψηλή διαφοροποίηση των μισθών διευκολύνουν την παροχή των υπηρεσιών σε χαμηλό κόστος.

Οι ηπειρωτικές χώρες, ωστόσο, φαίνεται ότι συνδυάζουν τα αρνητικά στοιχεία των άλλων δύο «κόσμων». Παρά το γεγονός ότι τα συνολικά φορολογικά τους βάρη είναι σχετικά υψηλά, τα συστήματα πρόνοιας στηρίζονται πολύ περισσότερο στην παροχή κοινωνικών επιδομάτων και γενικευμένων εισοδηματικών παροχών παρά δημόσια χρηματοδοτούμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Παράλληλα, το 35%-40% των συνολικών φορολογικών τους εσόδων στηρίζεται στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, με κύρια επίπτωση την αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης στο «κατώτερο» τμήμα της αγοράς εργασίας, που προσεγγίζει το 50% σε αρκετές από τις χώρες αυτές,¹² που αφορά ιδιαίτερα στους εσωτερικούς τομείς που διακρίνονται από χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας, δεξιοτήτων και μισθών και αποτρέπουν, συνεπώς, την ανάπτυξη των αντίστοιχων ιδιωτικών υπηρεσιών, με τελικό αποτέλεσμα τα σχετικά χαμηλά ή πολύ χαμηλά επίπεδα απασχόλησης στον εσωτερικό τομέα της οικονομίας. Το συνολικό φορολογικό βάρος έχει μια έντονη αρνητική επίπτωση στο επίπεδο απασχόλησης, για παράδειγμα, του κλάδου του χονδρικού και λιανικού εμπορίου των ανεπτυγμένων χωρών ($\Sigma\Sigma = -0,60$).

Το φαινόμενο αυτό εξηγείται από την επίπτωση που έχει η δομή των φορολογικών εσόδων στην απασχόληση του συγκεκριμένου κλάδου,¹³ όπου η πλειονότητα των θέσεων εργασίας χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας, απαιτήσεων σε δεξιότητες και μισθολογικών απολαβών. Τα επίπεδα απασχόλησης στους κλάδους αυτούς δεν επηρεάζονται από το μερίδιο του ΑΕΠ που καταλαμβάνουν οι φόροι επί του εισοδήματος ($\Sigma\Sigma = 0,03$) που συνήθως βασίζονται σε προοδευτικές κλίμακες και εμπεριέχουν ένα βασικό επίπεδο εισοδήματος απαλλαγής. Οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, αντίθετα, από τις οποίες τα ηπειρωτικά κράτη αντλούν ένα πολύ σημαντικό τμήμα των εσόδων τους, έχουν συνήθως τη μορφή ενός οριζόντιου φόρου (flat tax) επί των μισθών και επιβάλλονται χωρίς απαλλαγές αλλά μέχρι ενός ανώτατου ορίου, και συνεπώς έχουν αντίστροφα προοδευτικό χαρακτήρα.¹⁴ Το μερίδιο των εισφορών στο ΑΕΠ έχει μια ιδιαίτερα σημαντική αρνητική συσχέτιση με το επίπεδο απασχόλησης στο εμπόριο ($\Sigma\Sigma = -0,61$), στον ιδιωτικό ($\Sigma\Sigma = -0,40$) και τον εσωτερικό τομέα της οικονομίας ($\Sigma\Sigma = -0,39$), και τελικά στη συνολική απασχόληση ($\Sigma\Sigma = -0,52$).

Φαίνεται, συνεπώς, ότι στο «ανώτερο» τμήμα της αγοράς εργασίας, όπου η παραγωγικότητα και οι μισθοί είναι σχετικά υψηλοί, το μη-μισθολογικό κόστος εργασίας απορροφάται ευκολότερα και έτσι μπορούν να αποφευχθούν οι επιπτώσεις στη ζήτηση για υπηρεσίες και την απασχόληση. Στο «κατώτερο» τμήμα, αντίθετα, όπου τα καθαρά εισοδήματα δεν μπορούν να μειωθούν κάτω από το όριο του λεγόμενου μισθού «επιφύλαξης» –που συνήθως ορίζεται από το επίδομα ανεργίας– το φορολογικό βάρος το φέρουν οι επιχειρήσεις και αντανακλάται στην τιμή των προϊόντων. Με λίγα λόγια, τα υψηλά επίπεδα εισφορών κοινωνικής ασφάλισης αυξάνουν υπέρογκα τις τιμές πολλών ιδιωτικών υπηρεσιών χαμηλής παραγωγικότητας, μια επίπτωση που αποφεύγεται σε χώρες όπου οι κοινωνικές δαπάνες χρηματοδοτούνται πρωταρχικά από τα γενικά φορολογικά έσοδα, όπως συμβαίνει στα αγγλοσαξονικά κράτη αλλά και χώρες σαν τη Δανία. Η επενέργεια αυτή φαίνεται και στη συσχέτιση μεταξύ της απασχόλησης και της φορολογικής επιβάρυνσης (tax wedge) στους χαμηλόμισθους.¹⁵ Οι αντίστοιχες στατιστικές συσχετίσεις υποδεικνύουν ότι το μέγεθος αυτό, ενώ δεν έχει ουσιαστικές επιδράσεις στην απασχόληση του διεθνούς τομέα ($\Sigma\Sigma = -0,25$) και σε διεθνώς ανταγωνιστικούς κλάδους, όπως η μεταποίηση και η ενέργεια ($\Sigma\Sigma = 0,14$), έχει σημαντική αρνητική επίπτωση στην απασχόληση στους κλάδους χαμηλής παραγωγικότητας, όπως το εμπόριο ($\Sigma\Sigma = -0,61$) και μέσω αυτών στη συνολική απασχόληση του ιδιωτικού τομέα ($\Sigma\Sigma = -0,49$) και το σύνολο της απασχόλησης ($\Sigma\Sigma = -0,59$). Αυτό είναι ένα κεντρικό χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας στις ηπειρωτικές χώρες της Ευρώπης.

¹² OECD, StatExtracts. Revenue statistics.

¹³ Βλ. Scharpf, F. W. (2000). Η Ελλάδα αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση, αφού είχε υψηλά επίπεδα απασχόλησης στον κλάδο αυτό αλλά και υψηλό φορολογικό βάρος στους χαμηλόμισθους. Στο θέμα αυτό θα αναφερθούμε στα επόμενα.

¹⁴ Στην Ελλάδα αντιστοιχούν σχεδόν στο 45% του μέσου μικτού μισθού.

¹⁵ Άγαμους εργαζόμενους χωρίς παιδιά που αμείβονται με το 67% του μέσου μισθού.

Ο διεθνής, ο εσωτερικός τομέας και η κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας

Είναι χρήσιμη, καταρχήν, μια επισκόπηση της θέσης της χώρας μας όσον αφορά τα ζητήματα που εξετάζουμε σε σχέση με τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Ενώ το μέγεθος των συνολικών φορολογικών εσόδων της Ελλάδας το 2006 (31,6% του ΑΕΠ) ήταν αντίστοιχο με τις χώρες του αγγλοσαξονικού μοντέλου (32,4 % κ.μ.ό.) και αρκετά χαμηλότερα από τις ηπειρωτικές χώρες (36,2% κ.μ.ό.), η δομή των εσόδων αυτών αντιστοιχεί στο ηπειρωτικό μοντέλο, αφού οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης αποτελούσαν το 34% των εσόδων αυτών (33% κ.μ.ό. στις ηπειρωτικές και 11,7% κ.μ.ό. στις αγγλοσαξονικές), ενώ τα έσοδα από φόρους επί του εισοδήματος, των κερδών και του κεφαλαίου αποτελούσαν το 24% των συνολικών εσόδων (29% κ.μ.ό. στις ηπειρωτικές και 49,5% κ.μ.ό. στις αγγλοσαξονικές). Η μέση φορολογική επιβάρυνση (tax wedge) για τους χαμηλόμισθους έφτανε το 36,4% (38,1% κ.μ.ό. στις ηπειρωτικές και 24,2% κ.μ.ό. στις αγγλοσαξονικές), ενώ οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας στο 21,1% του ΑΕΠ (23% κ.μ.ό. στις ηπειρωτικές και 17,3% κ.μ.ό. στις αγγλοσαξονικές), απορροφούσαν το 67% των φορολογικών εσόδων (64% κ.μ.ό. στις ηπειρωτικές και 53,4% κ.μ.ό. στις αγγλοσαξονικές). Στη χώρα μας, εν συντομία, το μέγεθος των δαπανών του κοινωνικού κράτους και το μίγμα των εσόδων για τη χρηματοδότησή του, που στηρίζεται κυρίως στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, αντιστοιχούσε πλήρως στο μοντέλο των ηπειρωτικών χωρών, αλλά το χαμηλό ύψος των συνολικών φορολογικών εσόδων προσιδιάζει με το αγγλοσαξονικό μοντέλο.

Στο πεδίο της αγοράς εργασίας είναι γνωστό ότι η χώρα μας διακρίνεται για τα χαμηλότερα επίπεδα απασχόλησης¹⁶ του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας (59,5%) μεταξύ των 21 ανεπτυγμένων χωρών του ΟΟΣΑ (70,8% κ.μ.ό.), ενώ το ίδιο ισχύει και για την απασχόληση στον διεθνή τομέα της οικονομίας (28,8%, έναντι 34,3% για τις ηπειρωτικές κ.μ.ό. και 38,3% στην Πορτογαλία).¹⁷ Αντίθετα στον εσωτερικό προστατευμένο τομέα της οικονομίας το επίπεδο απασχόλησης (34%) ευρίσκεται στον μέσο όρο των ηπειρωτικών χωρών (34,6%) λόγω του δημόσιου τομέα αλλά κυρίως των κλάδων του εμπορίου, όπου με 13% υπερέχει όλων των άλλων ηπειρωτικών χωρών (11,4% κ.μ.ό.). Η αγορά εργασίας της χώρας, συνοπτικά, διακρίνεται από εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα απασχόλησης, υστερεί σημαντικά στον διεθνή τομέα και υπερέχει στον προστατευμένο τομέα, κυρίως σε κλάδους σχετικά χαμηλότερης παραγωγικότητας, όπως είναι το εμπόριο, και δευτερευόντως στον δημόσιο τομέα.

Το κρίσιμο ερώτημα είναι αν και σε ποιον βαθμό συνδέεται ο οικονομικός σχηματισμός και η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας την προηγούμενη δεκαετία με την οικονομική κατάρρευση των τελευταίων ετών και την εκρηκτική ανεργία.

Οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών σχετικά με τον βαθμό υποχώρησης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας κατά τη προηγούμενη δεκαετία 2000-2009 διαφέρουν σημαντικά. Σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, η ελάχιστη εκτιμώμενη απώλεια ανταγωνιστικότητας είναι 9% (ΔΝΤ) και η μέγιστη 27% (Τράπεζα της Ελλάδος), ενώ αν συμπεριληφθούν οι εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ (19%), της ΕΕ - Eurostat (19%) και της ΕΚΤ, προκύπτει ένας μέσος όρος 19%. Σε όρους σχετικών τιμών, η απώλεια κυμαίνεται μεταξύ 17% (ΕΕ - Eurostat) και 21% (ΔΝΤ), με εκτιμήσεις 20% (ΟΟΣΑ), 18% (ΕΚΤ και ΤτΕ), και μέσο όρο επίσης 19%.

Οι εκτιμήσεις αυτές στηρίζονται, ως γνωστόν, στην εξέλιξη των αντίστοιχων δεικτών στο σύνολο της οικονομίας. Έχει τεκμηριωθεί, ωστόσο, ότι αν εκτιμηθούν οι δείκτες ανταγωνιστικότητας, αφενός, σε σχέση με τις ελληνικές εξαγωγές, και αφετέρου, σε σχέση με τις κύριες ανταγωνίστριες χώρες –π.χ. στον τουριστικό τομέα– φαίνεται ότι από το 2000 η ανταγωνιστικότητα του εξαγωγικού τομέα της ελληνικής οικονομίας έχει υποχωρήσει κατά 10% σε όρους σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και κατά 7% σε όρους σχετικών τιμών, πολύ λιγότερο από τις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών.¹⁸ Σύμφωνα με τις αναλύσεις αυτές,

¹⁶ Υπενθυμίζουμε ότι όλα τα επίπεδα απασχόλησης στο παρόν, υπολογίζονται με βάση τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας 15-64 ετών.

¹⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι, το ποσοστό απασχόλησης στους κλάδους βιομηχανίας και ενέργειας στην Ελλάδα (7,3%) είναι 4 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από τον μ.ό. των ηπειρωτικών χωρών και 6 μονάδες από την Πορτογαλία.

¹⁸ Για μια διεξοδική ανάλυση βλ. Μαλλιάρopoulos, Δ. (2011), Malliaropoulos, D. (2010), Malliaropoulos, D. and T. Anastasatos (2011).

η απώλεια της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας οφείλεται κατά 70% στην επιδείνωση των όρων ανταλλαγής μεταξύ του διεθνούς και του προστατευμένου τομέα της οικονομίας και κατά 30% στην ταχύτερη αύξηση τιμών και μισθών του διεθνούς τομέα έναντι των εμπορικών του εταίρων και σε μικρότερο βαθμό στην ανατίμηση του ευρώ στα πρώτα χρόνια της κυκλοφορίας του.

Η επιδείνωση των όρων ανταλλαγής μεταξύ εξαγωγίμων και μη εξαγωγίμων προϊόντων, οφείλεται στη μεγάλη αύξηση των μισθών και των τιμών στον εσωτερικό προστατευμένο τομέα της οικονομίας (λιανικό εμπόριο, υπηρεσίες για εγχώρια κατανάλωση, δημόσιος τομέας, κατασκευές, κ.λπ.) σε σχέση με τους μισθούς και τις τιμές στον διεθνή εξαγωγικό τομέα (βιομηχανία, τουρισμός, γεωργία, ναυτιλία, κ.λπ.) (Malliaropoulos, D. and T. Anastasatos, 2011). Η ταχεία μεταβολή των σχετικών τιμών,¹⁹ αφενός δεν οφειλόταν σε μεταβολές της σχετικής παραγωγικότητας και αφετέρου, λειτούργησε ως αίτιο μιας εσωτερικής μεταφοράς παραγωγικών πόρων και εγχώριας ζήτησης από κλάδους του διεθνούς τομέα σε κλάδους παροχής υπηρεσιών εγχώριας κατανάλωσης του προστατευμένου τομέα, με συνέπεια την ταχεία συρρίκνωση του διεθνούς τομέα της χώρας την ίδια περίοδο κατά 4,5 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, από 25% το 2000 σε 20,5% το 2009 (Ιωάννου, Χ. και Δ. Ιωάννου, 2013).²⁰ Η μείωση, παράλληλα, των σχετικών τιμών των προϊόντων του διεθνούς τομέα κατέστησε την κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων πιο ελκυστική, οδηγώντας σε μια περαιτέρω επιδείνωση του εξωτερικού ελλείμματος. Είναι ευνόητο ότι, η αρχική αιτία της αύξησης της ζήτησης και των τιμών στον εσωτερικό προστατευμένο τομέα είχε ως κύριο αίτιο την άκρατη επέκταση των εσωτερικών ελλειμμάτων και την εκτίναξη του εξωτερικού δανεισμού σε δυσθεώρητα επίπεδα.

Στον διεθνή τομέα της οικονομίας, όπου οφείλεται το υπόλοιπο 1/3 της απώλειας ανταγωνιστικότητας, οι αιτίες επικεντρώνονται κυρίως στην αύξηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων κατά 30% και των βιομηχανικών προϊόντων κατά 15% έναντι των εμπορικών τους εταίρων μεταξύ του 2000 και του 2009 και σε μικρότερο βαθμό στην ανατίμηση του ευρώ στα πρώτα χρόνια της κυκλοφορίας του. Αντίθετα, στον κλάδο των υπηρεσιών, ο οποίος αποτελεί το 80% του ιδιωτικού τομέα σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, η απώλεια ανταγωνιστικότητας από το 2000 περιορίστηκε στο 5% σε όρους κόστους εργασίας, ενώ παρέμεινε σταθερή σε όρους τιμών (Μαλλιαρόπουλος, Δ., 2011).

Το αίτιο της υποχώρησης της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας πρέπει να αναζητηθεί κατά μείζονα λόγο στην αύξηση των επιδοτήσεων της ΕΕ. Στη βιομηχανία, αντίθετα, η αιτία ευρίσκεται στο γεγονός ότι, μεταξύ 2000 και 2009 ενώ το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξήθηκε κατά 20% και οι τιμές κατά 24% με συνέπεια την αύξηση των περιθωρίων κέρδους πρωτογενώς κατά 4%, αλλά τελικά κατά 20%, συνυπολογίζοντας ότι τα περιθώρια κέρδους των κύριων εμπορικών εταίρων στις αγορές αυτές μειώθηκαν την ίδια περίοδο κατά 16% (Malliaropoulos, D., 2010). Το κύριο αίτιο, συνοπτικά, ήταν η ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς και το ρυθμιστικό πλαίσιο της οικονομίας που συντηρεί τη διάρθρωση αυτή. Οι εξελίξεις αυτές επιτάχυναν την αύξηση των εισαγωγών και συνέβαλαν στην επιδείνωση του εξωτερικού ελλείμματος.

¹⁹ Ο Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2011) υπολογίζει ότι οι σχετικές τιμές των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 10,5% την τελευταία δεκαετία.

²⁰ Σε όρους προστιθέμενης αξίας ο τομέας των υπηρεσιών αυξήθηκε την προηγούμενη δεκαετία κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες (από 74% του ιδιωτικού τομέα το 2000 σε 79% το 2009) σε βάρος της βιομηχανίας και της αγροτικής παραγωγής. Καθώς οι εξαγωγές υπηρεσιών στο διάστημα αυτό παρέμειναν σταθερές (σε τιμές του 2000), ενώ η συνολική παραγωγή του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκε κατά 26% σε πραγματικούς όρους, η αύξηση του τομέα των υπηρεσιών την τελευταία δεκαετία αφορά μη εμπορεύσιμες υπηρεσίες οι οποίες εξυπηρετούν αποκλειστικά την εγχώρια κατανάλωση (Μαλλιαρόπουλος, Δ., 2011).

Συμπέρασμα

Η άκρατη επέκταση των εσωτερικών ελλειμμάτων και τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής στην Ευρωζώνη, αφενός, σε συνδυασμό με την αδράνεια της πολιτείας και την πολιτική αντίπραξη στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των απαραίτητων διαρθρωτικών πολιτικών, αφετέρου, επιδείνωσαν τη θεμελιώδη διαρθρωτική ανισορροπία μεταξύ του διεθνούς/εξαγωγικού και του εσωτερικού/προστατευμένου τομέα που χαρακτήριζε την ελληνική οικονομία ήδη πριν την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Από την εισαγωγή του ευρώ ως την έναρξη της οικονομικής κρίσης, έλαβε χώρα μια ταχεία εσωτερική μεταφορά εγχώριας ζήτησης και παραγωγικών πόρων από κλάδους του διεθνούς τομέα σε κλάδους παροχής υπηρεσιών εγχώριας κατανάλωσης του προστατευμένου τομέα, με συνέπεια την ταχεία συρρίκνωση του διεθνούς τομέα της χώρας. Είναι ενδεικτικό ότι, το σύνολο της αύξησης της απασχόλησης κατά 11,5% ή 460 χιλ. μεταξύ 2000 και 2009 οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση θέσεων εργασίας στους κλάδους του προστατευμένου τομέα, όπως είναι το εμπόριο, ο δημόσιος τομέας, οι κατασκευές και οι υπηρεσίες εγχώριας κατανάλωσης. Στην εξέλιξη αυτή οφείλεται και το μεγαλύτερο μέρος της απώλειας ανταγωνιστικότητας της οικονομίας την προηγούμενη δεκαετία. Το υπόλοιπο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς και το ρυθμιστικό πλαίσιο της οικονομίας που συντηρεί τη διάρθρωση αυτή. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μεταξύ του 2001 και του 2007, η συμβολή των κερδών στη διαμόρφωση του πληθωρισμού στη χώρα μας ήταν μεγαλύτερη από τη συμβολή του μοναδιαίου κόστους εργασίας (Angelini, E., A. Dieppe and B. Pierluigi, 2013).

Μεταξύ του 2009 και του 2013 η απασχόληση μειώθηκε κατά 20% που ισοδυναμεί με 900 χιλ. θέσεις εργασίας, με την κατάρρευση αυτή να αφορά όλους σχεδόν τους κύριους κλάδους της οικονομίας. Η πραγματική απώλεια ανταγωνιστικότητας του διεθνούς τομέα της χώρας φαίνεται να περιοριζόταν στο 15% περίπου του ιδιωτικού τομέα, ενώ η μείωση των σχετικών τιμών του προστατευμένου τομέα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς τη γενικευμένη «εσωτερική υποτίμηση» που οδήγησε σε μια γενικευμένη κατάρρευση, αλλά με μεθόδους που θα δημιουργούσαν παράλληλα κίνητρα για τη μετατόπιση παραγωγικών πόρων προς τον διεθνή τομέα. Η αγνόηση των ιδιαιτεροτήτων και των πραγματικών διεργασιών της ελληνικής οικονομίας έχουν καταστήσει το μίγμα πολιτικής που ακολουθείται από το 2010 ως σήμερα –ιδιαίτερα την έμφαση σε μια γενικευμένη και υπέρμετρη «εσωτερική υποτίμηση» σε συνδυασμό με την πολιτική ακινησία ως προς τις ουσιαστικές διαρθρωτικές αλλαγές– κινήτρια δύναμη μιας γενικευμένης και μάταιης οικονομικής συρρίκνωσης, με τους εργαζομένους να επωμίζονται σχεδόν αποκλειστικά το βάρος της προσαρμογής. Αυτό διαπιστώνεται και από το γεγονός ότι μεταξύ του 2008 και του 2012, η μείωση του εγχώριου πληθωρισμού στη χώρα μας οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στη μείωση του κόστους εργασίας, ενώ η συμβολή των κερδών είναι αμελητέα (Angelini, E., A. Dieppe and B. Pierluigi, 2013).

Στοιχεία μιας στρατηγικής για την οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη

Η επιβίωση της χώρας μας και η σταδιακή οικονομική και κοινωνική ανάνηψή της εξαρτώνται από τη στρατηγική που θα χαράξει εντός ενός γεω-οικονομικού και γεω-πολιτικού πλαισίου που ορίζεται από τον εντατικό ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, την αυξανόμενη διεθνή κινητικότητα του παραγωγικού και του χρηματικού κεφαλαίου και από τη συμμετοχή της στην Ευρωζώνη που μειώνει, αναγκαστικά, τα διαθέσιμα εργαλεία πολιτικής. Η στρατηγική αυτή απαιτείται να θεμελιωθεί στους εξής πρωταρχικούς άξονες:

- ▼ Την εστίαση σε μια εθνική πολιτική αναδιάρθρωσης της πραγματικής οικονομίας, μέσω μιας Νέας Βιομηχανικής Πολιτικής.
- ▼ Την αναγνώριση της σημασίας του διεθνούς τομέα για τη βιωσιμότητα της συνολικής οικονομίας και την αύξηση της συμμετοχής του τουλάχιστον στο επίπεδο του 1/3 του ΑΕΠ.

- ▼ Η αντιμετώπιση της εκρηκτικής ανεργίας μπορεί να προέλθει κυρίως μέσω της αύξησης της απασχόλησης στον εσωτερικό/προστατευμένο τομέα της οικονομίας. Η διατήρηση, ωστόσο, μιας βιώσιμης αλλά δυναμικής ισορροπίας μεταξύ των δύο τομέων της οικονομίας, συνεπάγεται ότι η παραγωγικότητα και η αποδοτικότητα του εσωτερικού τομέα πρέπει να διατηρείται σε υψηλά, επίσης, επίπεδα.
- ▼ Οι παραπάνω στόχοι μπορούν να εξυπηρετηθούν μόνο μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής συγκεκριμένων, συνεπών και συντονισμένων πολιτικών που αφορούν κυρίως στη λειτουργία των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών, στη δομή του φορολογικού συστήματος, στον χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής, τη λειτουργία του δημόσιου τομέα, στις ρυθμίσεις των εργασιακών σχέσεων και το σύστημα συλλογικής διαβούλευσης, καθώς και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.

Πολλές σύγχρονες αναλύσεις²¹ αναδεικνύουν την αναγκαιότητα για την αναζωογόνηση της βιομηχανικής πολιτικής σε νέες βάσεις και τον επανακαθορισμό της στρατηγικής της στόχευσης όχι σε επιχειρήσεις και κλάδους, όπως στο παρελθόν, αλλά σε δραστηριότητες και ευρείς τομείς και πεδία παραγωγής, σε «παραγωγικά συμπλέγματα και αλυσίδες αξίας», όπου το κράτος δημιουργεί ευνοϊκούς όρους ανάπτυξης και διασφαλίζει συνθήκες ισχυρού ανταγωνισμού. Η νέα βιομηχανική πολιτική στοχεύει στην ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων και όχι στην αποτροπή της εξόδου μεμονωμένων επιχειρήσεων, κινητοποιεί τις εξαγωγές αντί να αποτρέπει τις εισαγωγές, σκοπεύει στην αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ του χρηματοοικονομικού και του παραγωγικού τομέα, είναι συστημικά συνδεδεμένη με την πολιτική καινοτομίας και εκπαίδευσης, επιδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση της ικανότητας των επιχειρήσεων να απορροφούν καινοτομίες, νέες γνώσεις και τεχνολογίες, ενώ ασκείται με βάση συγκεκριμένους στόχους και κριτήρια επιτυχίας.

Ο διεθνής, παραγωγικός και εξωστρεφής τομέας αποτελεί τον μοναδικό βιώσιμο κινητήρα της οικονομίας των ανεπτυγμένων χωρών. Είναι ο τομέας που δίνει τον τόνο και τον ρυθμό στο σύνολο της οικονομίας και καθορίζει την αναπτυξιακή δυναμική της, η μοναδική κινητήριος δύναμη από την οποία μπορεί να προέλθει η βιώσιμη αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος και οι απαραίτητοι επενδυτικοί πόροι. Με το σημερινό επίπεδο της παραγωγικότητας στη χώρα μας,²² η βιωσιμότητα της οικονομίας απαιτεί έναν διεθνή τομέα που θα συνεισφέρει τουλάχιστον το 30%-35% του ΑΕΠ, από το 20% περίπου που βρισκόταν το 2009. Ο στρατηγικός στόχος αυτός συνεπάγεται τη μεταστροφή της αγροτικής πολιτικής από την εγγύηση των τιμών και των εισοδημάτων προς την κατεύθυνση της υποστήριξης της καινοτομίας, της ποιότητας και της παραγωγικότητας. Στους κλάδους της βιομηχανικής παραγωγής και των παραγωγικών υπηρεσιών, η προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην εξασθένιση της ισχύος των ολιγοπωλίων μέσω των απαραίτητων διαρθρωτικών αλλαγών στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών. Η Ελλάδα συνεχίζει να διατηρεί την πλειονότητα των ρυθμίσεων που αποτρέπουν τον ανταγωνισμό, συντηρούν ένα υψηλό επίπεδο ανώφελου κρατικού ελέγχου σε τμήματα της οικονομίας, διατηρεί εμπόδια στην επιχειρηματικότητα, το εμπόριο και τις επενδύσεις. Σύμφωνα με τους σχετικούς διεθνείς δείκτες, τα επίπεδα ρύθμισης της οικονομίας και των αγορών στη χώρα μας ήταν το 2008 κατά 50%-75% υψηλότερα όχι μόνο από χώρες της αγγλοσαξονικής ή της σκανδιναβικής ομάδας, αλλά και της ηπειρωτικής Ευρώπης.²³

Είναι μέγιστο σφάλμα να αναμένουμε ότι η μείωση της ανεργίας μπορεί να προέλθει είτε γενικά και αόριστα από την «οικονομική ανάπτυξη», είτε με κάποιον αυτόματο τρόπο από τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και την «ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού». Ο διεθνής τομέας είναι αναμφισβήτητα ο κινητήρας της οικονομικής ανάπτυξης αλλά το επίπεδο της συνολικής απασχόλησης στις ανεπτυγμένες χώρες, όπως διαπιστώσαμε στο πρώτο τμήμα, εξαρτάται κατά κύριο λόγο από το μερίδιο απασχόλησης του εσωτερικού τομέα, κυρίως στους κλάδους που χαρακτηρίζονται από σχετικά χαμηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας, δεξιοτήτων και μισθών. Το μερίδιο αυτό δεν εξαρτάται από το συνολικό μέγεθος των φορολογικών εσόδων και των κοινωνικών

²¹ Βλ. Rodrik, D. (2011), Aghion, Ph., Boulanger, J., Cohen, E. (2011), Γιαννίτσης, Τ. (2013), Aiginger, K. (2012), Aiginger, K. (2013).

²² Σύμφωνα με το OECD, StatExtracts, η παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας στη συνολική οικονομία στη χώρα μας το 2012 ήταν 34,5 \$ σε τρέχουσες τιμές, και ισοδυναμούσε με το 65% της Ευρωζώνης και το 56% των ΗΠΑ.

²³ OECD, StatExtracts, Market regulation.

δαπανών, αλλά από τη δομή τους και τον χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής. Η ενίσχυση της απασχόλησης απαιτεί, συνεπώς, ένα συγκροτημένο σχέδιο δομικών αλλαγών και μεταστροφών, πρωτίστως στον χαρακτήρα της κοινωνικής και της φορολογικής πολιτικής, συμβατών με την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Οι στρατηγικές προτεραιότητες στο πεδίο αυτό είναι: (α) η επέκταση του τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών μέσω συμπράξεων του δημόσιου, του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα της οικονομίας, με τη μεταστροφή του χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής, χωρίς μια αναγκαστική αύξηση της κοινωνικής δαπάνης, και (β) η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης για τους χαμηλόμισθους και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, που θα συμβάλει σημαντικά στη ριζική καταπολέμηση της μαύρης εργασίας.

Στη χώρα μας η κοινωνική πολιτική αφορά κατά κύριο λόγο σε εισοδηματικές μεταβιβάσεις και επιδόματα (cash benefits), αφού λιγότερο από το 30% της αντίστοιχης δαπάνης παρέχεται με τη μορφή κοινωνικών υπηρεσιών.²⁴ Στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, η στρατηγική προτεραιότητα είναι η σταδιακή αλλαγή του χαρακτήρα της με τη μεταστροφή από την παροχή οριζόντιων εισοδηματικών παροχών προς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Ένας εφικτός μεσοπρόθεσμος στόχος είναι η αύξηση της αναλογίας των κοινωνικών υπηρεσιών στο 40% της συνολικής κοινωνικής δαπάνης, όπως σε άλλες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης. Η μεταστροφή αυτή προϋποθέτει την εδραίωση ενός δικτύου παροχής υπηρεσιών δημόσιου χαρακτήρα υψηλής παραγωγικότητας, υπό τη ρύθμιση, την εποπτεία και τον έλεγχο του κεντρικού κράτους και κυρίαρχο τον ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η επέκταση των κοινωνικών υπηρεσιών που χρηματοδοτούνται, καθολικά ή εν μέρει, από δημόσιους πόρους, δεν συνεπάγεται αναγκαστικά την επέκταση της δημόσιας απασχόλησης. Αυτό σημαίνει αναπόφευκτα ότι η έννοια του «δημόσιου» δεν ταυτίζεται με την έννοια του «κρατικού», ενώ η έννοια της «δημόσιας υπηρεσίας» δεν ορίζεται αναγκαστικά από το ιδιοκτησιακό καθεστώς του φορέα που την παρέχει και το εργασιακό καθεστώς των εργαζομένων σε αυτήν, αλλά από τους όρους πρόσβασης των πολιτών σε αυτήν και τη σχετική αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα που μπορεί να παρασχεθεί στη συγκεκριμένη υπηρεσία (service delivery) από τον δημόσιο, τον ιδιωτικό ή τον κοινωνικό τομέα της οικονομίας, είτε από τη σύμπραξή τους.

Στο πεδίο της φορολογίας, η στρατηγική προτεραιότητα είναι η σταδιακή μείωση της βαρύτητας των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης στο σύνολο των φορολογικών εσόδων και η μείωση του επιπέδου της φορολογικής επιβάρυνσης του κόστους εργασίας (tax wedge) για τις θέσεις εργασίας σχετικά χαμηλής παραγωγικότητας. Το 2011, τα συνολικά φορολογικά έσοδα αποτελούσαν μόλις το 32,4% του ΑΕΠ, από τα οποία οι 10,6 μονάδες (33% των συνολικών εσόδων) αντλούνταν από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και μόλις οι 8,8 μονάδες (27% των εσόδων) από άμεσους φόρους εισοδήματος, κερδών και κεφαλαίου. Στο επίπεδο του κόστους εργασίας για τους χαμηλόμισθους, η δομή αυτή «μεταφράζεται» σε μια υψηλή φορολογική «σφήνα» (tax wedge) στο επίπεδο του 39%,²⁵ που αποτελεί έναν αποφασιστικό παράγοντα επέκτασης της «μαύρης» εργασίας. Όπως διαπιστώσαμε στα προηγούμενα, ενώ η φορολογική σφήνα δεν έχει ουσιαστικές επιδράσεις στην απασχόληση του διεθνούς τομέα και σε διεθνώς ανταγωνιστικούς κλάδους, όπως η μεταποίηση και η ενέργεια, έχει σημαντική αρνητική επίπτωση στην απασχόληση στους κλάδους υπηρεσιών σχετικά χαμηλής παραγωγικότητας και μέσω αυτών στη συνολική απασχόληση του ιδιωτικού τομέα και το σύνολο της απασχόλησης. Η μείωση της φορολογικής σφήνας μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας σημαντικής μείωσης των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης σε κλάδους χαμηλής παραγωγικότητας, καθώς και για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Για να επιτευχθεί η μεταστροφή αυτή χωρίς μείωση της συνολικής κοινωνικής δαπάνης, απαιτείται η αύξηση του μεριδίου των φόρων εισοδήματος, κερδών και κεφαλαίου στο μίγμα των φορολογικών εσόδων. Μια αύξηση του μεριδίου των φόρων αυτών κατά 3% του ΑΕΠ με ταυτόχρονη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης της εργασίας των χαμηλόμισθων μπορεί να είναι ένας εφικτός στόχος πολιτικής.

²⁴ OECD, StatExtracts. Χαρακτηριστικό είναι ότι, η αναλογία αυτή ήταν περίπου 34% την προηγούμενη δεκαετία, αλλά μειώνεται μετά το 2011. Ο μέσος όρος της αναλογίας αυτής στις 21 χώρες του ΟΟΣΑ ανέρχεται σε 42%, ενώ αρκετές χώρες αφιερώνουν πάνω από το ήμισυ των κοινωνικών τους δαπανών στη παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

²⁵ Eurostat (2013). Στην Ευρωζώνη, αντίστοιχα, τα συνολικά φορολογικά έσοδα αποτελούν το 39,5% του ΑΕΠ, από τα οποία οι 14,4 μονάδες ΑΕΠ (37% των συνολικών εσόδων) αντλούνται από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και οι 12,2 μονάδες ΑΕΠ (31% των εσόδων) από άμεσους φόρους εισοδήματος, κερδών και κεφαλαίου, ενώ η φορολογική «σφήνα» (tax wedge) είναι στο επίπεδο του 35,5%.

Η διεθνής εμπειρία σχετικά με τους βιώσιμους συνδυασμούς της ανταγωνιστικότητας, της διατήρησης του επιπέδου της κοινωνικής δαπάνης και της προώθησης της απασχόλησης υποδεικνύει ότι υπάρχουν δύο διαθέσιμες στρατηγικές επιλογές. Στον οικονομικά «φιλελεύθερο» αγγλοσαξονικό κόσμο, με δεδομένο ότι το *minimal* κοινωνικό κράτος συνεπάγεται και λιγότερες απαιτήσεις σε φορολογικά έσοδα,²⁶ αλλά και της μεγαλύτερης ανοχής στην εισοδηματική ανισότητα, επέλεξαν να μειώσουν τους θεσπισμένους (*statutory*) φορολογικούς συντελεστές σε όλες τις μορφές εισοδημάτων σε επίπεδα που θεωρήθηκαν κατάλληλα για το διεθνώς κινητικό κεφάλαιο. Η διατήρηση του επιπέδου των εσόδων, ωστόσο, δεν στηρίχθηκε μόνο στην εξάλειψη των φορολογικών απαλλαγών (διεύρυνση της φορολογικής βάσης), αλλά κατέστη αναγκαία η μείωση της προοδευτικότητας στην κλίμακα των φορολογικών συντελεστών με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν ένα σύστημα «επίπεδων» (*flat tax*) φόρων. Η διατήρηση της ανταγωνιστικότητας συνοδεύτηκε, ωστόσο, από την απώλεια της δυνατότητας του φορολογικού συστήματος να μειώνει τις πρωτογενείς εισοδηματικές ανισότητες. Στο μοντέλο αυτό, οι κοινωνικές υπηρεσίες αποτελούν πάνω από το 50% των κοινωνικών δαπανών, ενώ η αντιμετώπιση της φτώχειας στηρίζεται σε μηχανισμούς «βασικού εισοδήματος», όπου για την αποφυγή πιθανών «παγίδων ανεργίας»,²⁷ χρησιμοποιούνται συστήματα «επιδομάτων εργασίας»²⁸ που επιτρέπουν τον συνδυασμό εισοδημάτων από χαμηλά αμειβόμενη εργασία με φθίνουσες κοινωνικές μεταβιβάσεις.

Στον σκανδιναβικό κόσμο οι απαιτήσεις για πολύ υψηλό επίπεδο κοινωνικών δαπανών και φορολογικών εσόδων και οι «ισοπολιτικές» (*egalitarian*) κοινωνικές προτιμήσεις, καθιστούν απαγορευτική την εισαγωγή γενικευμένων συστημάτων επίπεδων (*flat*) φόρων. Στις χώρες αυτές επελέγη η στρατηγική των «δυσδικών» φόρων εισοδήματος, δηλαδή η θέσπιση σχετικά χαμηλών *flat* συντελεστών στους φόρους κερδών και κεφαλαίου και η εξάλειψη των περισσότερων φορολογικών απαλλαγών, σε συνδυασμό με την αύξηση της ήδη υψηλής προοδευτικότητας στη φορολογία του προσωπικού εισοδήματος με πολύ υψηλούς φορολογικούς συντελεστές. Παρά το γεγονός ότι η μεταστροφή αυτή δεν επετεύχθη χωρίς κοινωνικές διαμαρτυρίες και πολιτικά προβλήματα και ανακατατάξεις, εξασφάλισε την οικονομική και δημοσιονομική βιωσιμότητα του δαπανηρού σκανδιναβικού κοινωνικού κράτους στις συνθήκες της ανταγωνιστικής και ανοικτής διεθνούς οικονομίας.²⁹

Στη χώρα μας, η αναγκαία μεταστροφή στη δομή του φορολογικού συστήματος μπορεί να επιτευχθεί με βιώσιμο και κοινωνικά αποδεκτό τρόπο μόνο μέσω της μείωσης της φοροδιαφυγής, της εισφοροδιαφυγής και της παραοικονομίας που τροφοδοτεί τα φαινόμενα αυτά. Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις, το επίπεδο της παραοικονομίας στην Ελλάδα την προηγούμενη δεκαετία έφτανε το 27,5% του ΑΕΠ, το υψηλότερο στην ΕΕ (Schneider, F., 2012), ενώ η εκτίμηση διεθνών οργανισμών είναι ότι, αν αυξηθεί η αποδοτικότητα των εισπρακτικών μηχανισμών στο μέσο επίπεδο των ανεπτυγμένων χωρών, τα φορολογικά έσοδα θα αυξηθούν κατά 5% του ΑΕΠ (OECD, 2011). Πρόσφατες μελέτες υποδεικνύουν ότι η απόκρυψη φορολογητέου εισοδήματος προσεγγίζει το 12%, ενώ φτάνει το 43% για εισόδημα από ελεύθερα επαγγέλματα και επιχειρηματικές δραστηριότητες και το 86% για εισόδημα από γεωργικές επιχειρήσεις (Matsaganis M., Leventi C. & M. Flevotomou, 2012, και Ματσαγγάνης, Μ. & Χ. Λεβέντη, 2012). Η απόκρυψη αυτή ανά εισοδηματική ομάδα εκτιμάται σε 23% για το φτωχότερο 10% των φορολογουμένων, σε 8%-10% για τα ενδιάμεσα στρώματα, σε 16% για το πλουσιότερο 10% και 26% για το πλουσιότερο 1%. Στο πεδίο των ελεύθερων επαγγελματιών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, η απόκρυψη εισοδήματος εκτιμάται σε 38% για το φτωχότερο 10% των φορολογουμένων, σε 15%-20% για τα μικρομεσαία στρώματα, και στη συνέχεια ανεβαίνει σταθερά για να φτάσει το 58% για το πλουσιότερο 10% των αντίστοιχων φορολογουμένων. Η συνέπεια είναι ότι «... η κανονική φορολόγηση των

²⁶ Το 2011 ο μέσος όρος των συνολικών φορολογικών εσόδων ως % του ΑΕΠ ήταν 31% για τις αγγλοσαξονικές χώρες, 45% για τις σκανδιναβικές και 39% για τις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης. OECD, StatExtracts. Revenue statistics.

²⁷ Συνθήκες όπου οι μισθοί των «εργαζόμενων φτωχών» είναι χαμηλότεροι από τα επιδόματα κοινωνικής βοήθειας. Τα επίπεδα των «εργαζόμενων φτωχών» το 2011 αποτελούσαν το 9% των εργαζομένων στο σύνολο της ΕΕ, 8% στο ΗΒ, 6%-7% στις σκανδιναβικές χώρες, 8% στη Γερμανία και Γαλλία και 12% στην Ελλάδα και Ισπανία. Eurostat database.

²⁸ Στα πρότυπα του "Earned Income Tax Credit" των ΗΠΑ.

²⁹ Το 2011 στις σκανδιναβικές χώρες τα έσοδα από φόρους εισοδήματος, κερδών και κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ (20,4%) είναι υψηλότερα τόσο από τις αγγλοσαξονικές (13,5%) όσο και από τις ηπειρωτικές (11,2%). Το πρότυπο αυτό είναι σταθερό σε όλη την προηγούμενη δεκαετία. OECD, StatExtracts. Revenue statistics.

πραγματικών εισοδημάτων (δηλ. η πλήρης εξάλειψη της φοροδιαφυγής) θα αύξανε θεαματικά (κατά 33%) τα συνολικά έσοδα από τον φόρο εισοδήματος, θα καθιστούσε την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος λιγότερο άνιση (κατά 3% έως 8%) ... ενώ επίσης θα βελτιώνει σημαντικά (κατά 29%) την αναδιανεμητική επίδοση του φορολογικού συστήματος».³⁰

Η σημερινή δομή του φορολογικού συστήματος υπαγορεύει ότι η εξάλειψη της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής μπορεί να αυξήσει τα έσοδα από άμεσους φόρους κατά 3 μονάδες του ΑΕΠ και τα έσοδα από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης κατά 3,5 μονάδες του ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι, το σημερινό επίπεδο εσόδων από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης θα μπορούσε να διατηρηθεί με σημαντικά μειωμένους συντελεστές εισφορών, αλλά, κυρίως θα επέτρεπε μια πολύ μεγαλύτερη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης για θέσεις εργασίας στο «κατώτερο» τμήμα της αγοράς εργασίας και των νεοεισερχομένων, ενώ η αύξηση του μεριδίου των άμεσων φόρων κατά 3 μονάδες του ΑΕΠ μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την περαιτέρω αύξηση των συντελεστών άμεσης φορολογίας.³¹

Η οικονομική βιωσιμότητα του παραγωγικού σχηματισμού που περιγράφηκε στα προηγούμενα, καθώς και η κοινωνική νομιμοποίησή του, προϋποθέτουν ότι η παραγωγικότητα και η αποδοτικότητα των δύο τομέων της οικονομίας πρέπει να κινούνται σε συμβατά επίπεδα. Μια δυναμική ισορροπία της οικονομίας, χωρίς ανυπέβλητες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες στην πρωτογενή κατανομή του εισοδήματος και των κοινωνικών ευκαιριών, συνεπάγεται ότι, ενώ η παραγωγικότητα του διεθνούς τομέα υπαγορεύεται από τις εξελίξεις στις διεθνείς αγορές και τις απαιτήσεις ανταγωνιστικότητας, η αποδοτικότητα του εσωτερικού τομέα απαιτείται επίσης να ακολουθεί τις βελτιώσεις αυτές και, παράλληλα, το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών να αποτρέπει αντιπαραγωγικές κατανομές των οικονομικών πόρων, όπως αυτές που συνέβησαν την προηγούμενη δεκαετία. Η διατήρηση μιας βιώσιμης αλλά δυναμικής ισορροπίας της οικονομίας συνολικά σε ένα υψηλό επίπεδο κοινωνικής νομιμοποίησης συνεπάγεται ότι, η Νέα Βιομηχανική Πολιτική, εκτός από τις πολιτικές καινοτομίας και εκπαίδευσης, είναι συστημικά συνδεδεμένη με τις ρυθμίσεις των εργασιακών σχέσεων και το σύστημα συλλογικής διαβούλευσης, καθώς και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.

Είναι δεδομένο ότι, η συντριπτική πλειονότητα των πολιτών θέλει η χώρα να παραμείνει μέλος όχι απλά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, αλλά της Ευρώπης ως σύστημα δημόσιας ζωής. Η πεμπουσία του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου και κεκτημένου έγκειται στο ότι ο συγκερασμός των συγκρουόμενων συμφερόντων εργασίας και κεφαλαίου επιτυγχάνεται κατά μείζονα λόγο όχι από το κράτος αλλά από το σύστημα της συλλογικής αυτονομίας. Από αυτό προκύπτει η νομιμοποίηση της ευρωπαϊκής ιδέας, η οποία ισοδυναμεί με την αναγκαιότητα συνεχούς ισχυροποίησης γενικά της κοινωνικής διαβούλευσης και ιδιαίτερα των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Ενώ η νεοφιλελεύθερη αντίληψη ταυτίζει την ευελιξία με την κατάργηση της προστασίας των εργαζομένων, η ευρωπαϊκή αντίληψη στηρίζεται στην αρχή της επικουρικότητας, δηλαδή απόλυτη προτεραιότητα στη διαπραγμάτευση των κοινωνικών εταίρων και, εφόσον καταλήξουν σε συμφωνία, το κράτος νομοθετεί όπου είναι απαραίτητο. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι ότι, οι κοινωνικοί εταίροι μπορούν να συνθέτουν, να συμβιβάζονται και να πραγματοποιούν τις αναγκαίες συμφωνίες, αφού η αδυναμία διαλόγου και συμφωνίας δεν έχει αποτρέψει πουθενά μέχρι σήμερα την επιβολή ευελιξίας χωρίς όρους ασφάλειας.

Η χώρα μας ζει τα τελευταία χρόνια μέσα στον φόβο που πηγάζει από την κρίση και την αμφιβολία για το αν η καταστροφή μπορεί να γίνει δημιουργική. Για πάρα πολλούς η ανεργία έχει γίνει ο κανόνας και η κοινωνία έχει πειστεί ότι οι νέοι δεν μπορούν να ελπίζουν ότι θα ζήσουν καλύτερα από τους γονείς τους. Πολλοί βλέπουν την οικονομική και κοινωνική προκοπή ως ένα ψέμα και τη δημοκρατική πρόοδο ως μια απάτη, ενώ η πίστη στην πρόοδο τείνει να εκμηδενιστεί. Η εθνικά αξιοπρεπής επιβίωσή μας στις συνθήκες του στυγνού ανταγωνισμού που επικρατούν διεθνώς και η συμμετοχή μας στον σκληρό πυρήνα της ΕΕ, απαιτούν αναπόφευκτα μια ριζική ανατροπή των κατεστημένων αξιών.

³⁰ Ματσαγάνης, Μ. & Χ. Λεβέντη (2012), σ. 6.

³¹ Ο συνδυασμός αυτός δίνει επίσης την ευκαιρία για τη θέσπιση σχετικά χαμηλών flat συντελεστών στους φόρους κερδών και κεφαλαίου, χωρίς είτε τη μείωση είτε την αύξηση της προοδευτικότητας στη φορολογία του προσωπικού εισοδήματος, κατά το αγγλοσκανδιναβικό και το σκανδιναβικό πρότυπο αντίστοιχα.

Βιβλιογραφία - Πηγές

- Γιαννίτσας, Τ., (2013), Η Ελλάδα στην Κρίση, εκδ. Πόλις.
- Ιωάννου, Χ. και Δ. Ιωάννου, (2013), Θύμα Λιτότητας η Ελλάδα ή «Ολλανδικής Ασθένειας»; Foreign Affairs, The Hellenic Edition, Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2013, Τεύχος 18.
- Μαλλιάρη, Δ., (2011), Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ, στο Χαρδούβελης, Γ. και Γκόρτσος, Χ. (2011).
- Ματσαγγάνης, Μ. & Χ. Λεβέντη, (2012), Διανεμητικές επιδράσεις της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, Ενημερωτικό Δελτίο 2/2012, Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Χαρδούβελης, Γ. και Γκόρτσος, Χ., (2011): *Η Διεθνής κρίση, η κρίση στην Ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Αθήνα.
- Aghion, Ph., Boulanger, J., Cohen, E., (2011), Rethinking Industrial Policy, Bruegel Policy Brief, 04/2011.
- Aiginger, K., (2012), A systemic industrial policy to pave a new growth path for Europe, WIFO Working Paper, 421/2012.
- Aiginger, K., (2013), A New Strategy for the European Periphery, WIFO Working Paper, 443/2013.
- Angelini, E., A. Dieppe and B. Pierluigi, (2013), Learning about wage and price mark-ups in euro area countries, ECB Working Paper Series n. 1512, February 2013.
- Esping-Andersen, G., (1990), The Three Worlds of Welfare Capitalism, Cambridge, Polity Press.
- Esping-Andersen, G., (1999), Social Foundations of Postindustrial Economies, Oxford University Press.
- Eurostat, (2013), Taxation Trends in the European Union, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gaulier, G., D. Taglioni, V. Vicard, (2012), Tradable sectors in Eurozone periphery countries did not underperform in the 2000s, VOXEU, 19 July 2012.
- Malliaropoulos, D., (2010), How much did competitiveness, of the Greek economy declined since EMU entry?, Economy & Markets, Eurobank Research, vol. 5, issue 4, July 2010.
- Malliaropoulos, D. and T. Anastasatos, (2011), Competitiveness, External Deficit and External Debt of the Greek Economy, Economy & Markets, Eurobank Research, vol. VI, issue 7, April 2011.
- Matsaganis M., Leventi C. & M. Flevotomou, (2012), The crisis and tax evasion in Greece: what are the distributional implications? CESifo Forum 13 (2) 26-32.
- OECD, (2011), Economic Surveys: Greece, Paris.
- Rodrik, D., (2011), The manufacturing imperative, Project Syndicate.
- Scharpf, F. W., (2000), Globalization and the Welfare State: Constraints, challenges and vulnerabilities, International Research Conference on Social Security, Helsinki, 25-27 September 2000.
- Scharpf, Fritz W. and Vivien A. Schmidt, eds, (2000a), Welfare and Work in the Open Economy. Vol. 1. From Vulnerability to Competitiveness. Oxford: Oxford University Press.
- Scharpf, Fritz W. and Vivien A. Schmidt, eds, (2000b), Welfare and Work in the Open Economy. Vol. 2. Diverse Responses to Common Challenges. Oxford: Oxford University Press.
- Schneider, F., (2012), The shadow economy and work in the shadow: what do we (not) know? IZA Discussion Paper 6423. Bonn: Institute for the Study of Labor.

ΠΙΝΑΚΑΣ Στατιστικές συσχετίσεις για 21 χώρες του ΟΟΣΑ												
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΒΑΡΟΣ (Φόροι + Εισφορές) ως % ΑΕΠ (2006)	ΕΙΣΦΟΡΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ως % ΑΕΠ (2006)	ΦΟΡΟΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ + ΚΕΡΑΤΩΝ + ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ως % ΑΕΠ (2006)	Μέση Φορολογία χωρίς παιδία στο 67% των μέσων αποδοχών (2006)	ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ως % ΑΕΠ (2005)	ΡΥΘΜΙΣΗ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ v1 (2006)	ΡΥΘΜΙΣΗ ΑΓΟΡΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ v2 (2006)	ΡΥΘΜΙΣΗ ΑΓΟΡΑΣ ΑΓΑΘΩΝ (2003)	ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ (2003)	ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (2003)	ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (2003)	
ΠΟΣΤΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΜΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (15-64 ετών)	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (2006)	-0,23	-0,52	0,36	-0,59	-0,33	-0,25	-0,40	-0,56	-0,33	-0,17	
	ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	-0,27	0,01	-0,18	-0,25	-0,09	0,06	0,15	-0,07	-0,20	-0,15	
	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	-0,08	-0,39	0,39	-0,28	-0,26	-0,37	-0,42	-0,51	-0,62	-0,33	-0,01
	ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	0,24	0,48	-0,21	0,58	0,40	0,17	0,29	0,25	0,15	0,39	0,10
	ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	-0,42	-0,40	0,10	-0,49	-0,51	-0,57	-0,54	-0,53	-0,64	-0,24	-0,16
	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ + ΕΝΕΡΓΕΙΑ (2006)	0,03	0,20	-0,06	0,14	0,30	0,36	0,36	0,10	0,18	-0,10	0,06
	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ + ΑΠΟΦΗΚΕΥΣΗ + ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ (2006)	0,29	-0,17	0,54	-0,09	0,06	-0,29	-0,31	-0,36	-0,36	-0,37	-0,05
	ΧΩΔΡΚΟ + ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ (2006)	-0,60	-0,61	0,03	-0,61	-0,62	-0,17	-0,27	-0,18	-0,33	-0,05	0,27
	ΠΟΣΤΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΜΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (15-64 ετών)	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ										
		ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	0,57									
		ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)	0,70	0,36								
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)		-0,43	-0,26	0,07								
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (2006)		0,67	0,42	0,75	-0,24							
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ + ΕΝΕΡΓΕΙΑ (2006)		0,24	0,66	-0,10	-0,31	-0,12						
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ + ΑΠΟΦΗΚΕΥΣΗ + ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ (2006)		0,57	0,42	0,58	-0,14	0,41						
ΧΩΔΡΚΟ + ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ (2006)	0,55	0,26	0,48	-0,41	0,68							

ΠΗΓΗ: Υπολογισμοί από το OECD, StatExtracts, Labour force, Revenue, Market Regulation, Employment Protection, και STAN Database for Structural Analysis. Η Ομάδα χωρών αποτελείται από: Αυστραλία, Καναδά, Ιρλανδία, Ν. Ζηλανδία, Ην. Βασιλείο, ΗΠΑ, Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιαπωνία, Ισπανία, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Νορβηγία, Σουηδία, Σουίτσαρλντ, και Ηνωμένο Βασίλειο.